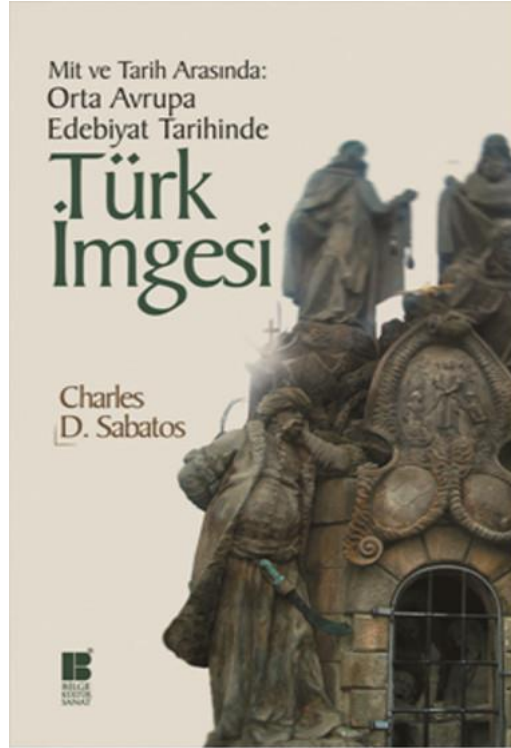

İbrahim BİRİCİK*

MİT VE TARİH ARASINDA: ORTA AVRUPA EDEBİYATINDA TÜRK İMGESİ

**Hazırlayan: Charles D. SABATOS, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 1. Basım
2014, Çeviren: Oğuz Cebeci, 257 sayfa**

Giriş

Giriş bölümünde C.D. Sabatos, Avrupalıların Osmanlı İmparatorluğunu baz alarak İslam dünyasını incelemelerinin, günümüz modern kültür çalışmaları için heyecan

* Doktora Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı ABD, ibrahim.bd@hotmail.com

verici olduğunu vurgusunu yapar. Çünkü bu kitap da özü itibarıyla bu tarz çalışmalara katkı yapmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde vurgulanmak istenen ana temanın sosyo-kültürel zemini oluşturularak genel bir özet yapılır.

Türk hâkimiyetinde kalan Sırbistan, Bulgaristan, Macaristan, Romanya gibi Doğu Avrupa ülkelerinin edebiyat ve kültürlerine “Türk imgesi”nin etkisi vardır. Ancak daha çok Habsburgların kontrolünde olmalarına rağmen Çek ve Slovakların da modern kimliklerinin oluşumunda Türk imgesinin etkisine rastlanır. Bu sosyo-kültürel yapılanma elbette ki edebiyata ve tarihe de yansır. Her ülke için Osmanlı hâkimiyeti, aynı zamanda ulusal geçmişin ayrılmaz parçalarını ve tarihi bir mirası ifade eder. Osmanlı tehdidi altında kalmış Macar, Çek ve Slovaklar için Türk portresi, kültürel kimliğin korunmasında bir araç, tarih ve kimliklerinin oluşumunda derin bir etkiye sahip öteki imajdır.

1.Bölüm: Tarihsel Türk: Modern Edebiyatın Erken Döneminde Sınır Oryantalizmi

Orta Avrupa’daki Osmanlı mirasının tarihi ve mitsel yönlerine vurgu yapılarak sınır ve tebaa olmanın verdiği bir dinamizm belirtilir. Böylelikle bu dinamiklere bağlı olarak Türk imgesi de öteki imajı bağlamında değişim ve dönüşüm geçirir. Ne Slav ne de Balkan olan Macar edebiyatında, tarihteki Osmanlı ile yapılan çatışmalar bu ulusun edebiyatının şekillenmesinde geniş yankı bulur. Mohaç Savaşı (1526) ulusal bir trajedi olarak görülürken Zigetvar Savunması ulusal direnişi sembolize eder. Çek folklor ve edebiyatında ise Türk imgesi fazla olumsuzlanmaz. Çirkin, dinsiz, putperest olmalarına rağmen fedakâr ve ailelerine düşkün bir Türk portresi çizilir. Slovak tarihinde ise Türklerin ilerleyişinin dönemleri, en dramatik ve trajik dönemler olarak belirtilir. Orta Avrupa uluslarında Türkler, bir yönüyle paylaşılan bir imgeyen bir yandan da ulusal kimliklerini güçlendirmede bir araç niteliğindedir. Bu işlevi ise esaret anlatıları, tarihi türküler ve seyahatnameler yerine getirir. C.D. Sabatos, sınır oryantalizmi kavramı ile Orta Avrupa uluslarının sosyolojik yapılanmasına dikkat çeker.

2. Bölüm: Metaforik Türk: 19.yy Edebiyatında Doğu’yla Karşılaşma

C.D. Sabatos, tarihi süreklilik duygusu oluşturmak üzere daha önceki folklorik kaynaklara yönelerek 19. yüzyılı ele alır. Bu dönem, Türk imgesinin sık sık ve şaşırtıcı bir biçimde olumlu rollerle karşımıza çıktığı dönemdir. Artık Türk imgesi, direnişin kanıtı olarak yeni bir metaforik anlam kazanır ve mitsel bir imgeye dönüşür. Bu dönem Macar edebiyatındaki Türk imgesi, Batı Avrupa Oryantalizm’inkinden farklılık gösterir. Türkler, artık daha önceki kuşaklar için temsil edilen korkutucu bir güç değildir. Çünkü bu durumun siyasi boyutu da nazara alındığında Osmanlı İmparatorluğu artık toprak kaybetmektedir.

Janko Kalinciak (1850) *Aşk Hacı (Put Lasky)* kısa romanı ile Türk erkeğinin Slovak güzeli için beslediği sevgiyi ele alır. Mor Jokai (1854) *Patrona Halil* romanı ile

Osmanlı'daki yeniçeri ayaklanmasını eserinde işler. Samo Chalupka (1863) *Ponikli Türk (Turcin Ponican)* romanında Slovak asıllı devşirme bir Türk'ün kendi topraklarını fethini anlatır. Jonas Zaborsky (1864) *Faustiad (Faustiada)* satir tarzındaki romanında Türk ilerleyişine mitsel boyut katar. Jan Neruda (1870) İstanbul'daki izlenimlerini gazetede yazar. Geza Gardonyi (1901) *Eğri Yıldızları (Egri Csillagok)* eserinde Eğri kuşatmasında Macar kuvvetlerinin Osmanlı'ya karşı direnişini kurgular. Bu bölümde ele alınan eserler yukarıda sayılanlarla sınırlı olmayıp bu eserlerin, ikinci bölümün başlığında olduğu gibi metaforik Türk imgesini yansıttığı görülür.

3. Bölüm: Mitsel Türk: Modern Çekoslovak Cumhuriyeti'nde Osmanlı Mirası

Tarihi gerçeklikler, mitin doğal imgeler kazanmasına yardımcı olduğu için yeni kurulan Çekoslovakya Cumhuriyeti'nde Türk imgesi, Çek ve Slovak ulusları açısından kahramanlık ve bağımsızlıklarını kazanmada bir araç olarak görülür. Burada mitsel Türk, 19. yy metaforik Türk'ünün devamı olsa da ulusal kimlik süreci eklenir. Jaroslav Hasek (1921) *Aslan Asker Şvayk* romanında Arşidük Ferdinand'ın suikastını Türklerin üzerine yıkar. Egon Erwin Kisch (1931) *Karl Köprüsü'ndeki Türk, Kılıcını Nasıl Kaybetti?* adlı öyküsünde Türk'ü, zalimliğin ve şehvetin sembolü yapar. Ancak Frantisek Langer (1938) *Prag Efsaneleri* adlı eserinde aynı Türk'ü (heykeli) bir koruyucu olarak görür. Burada ikili bir tutumun olduğu anlaşılır. Jiri Mahen (1928) *Nasrettin* ve Josef Kainer (1959) *Merhum Nasrettin* adlı eserlerinde Nasrettin Hoca'yı canlandırırlar.

Slovak edebiyatında ise Türk teması, tarihsel roman ve macera romanı gibi popüler türlerde okuyucuya tanıtılır. Ludovit Janota (1935) *Slovak Şatoları (Slovenske Hrady)* antolojisinde halk efsanelerini derler. Josef Niznansky (1935) *Aşk Kuyusu (Studna Lasky)* ve Jozef Horak (1947) *Sebechleby Müzisyenleri (Sebechlebsky Hudci)* romanlarında Slovakya'nın Türklerle tarihi ve mitsel yönlerine değinir. Ayrıca Osmanlı yönetiminin mitsel bir versiyonuna değinen *Baş Cellât (Majster Kat, 1966)* filmi, Türk imgesine bol bir şekilde yer verir. Slovak edebi geleneği, Türklere ilişkin karma ve merak uyandırıcı imgeleri bolca kullanır.

4. Bölüm: Üstkurmacasal Türk: Postmodern Edebiyatta Kimlik Sorunları

1968'de Çekoslovakya'da Sovyet işgalinden sonra oluşan politik ve kültürel baskı, sanat dünyasını tarihi görelilik olarak güvenli konularda yazmaya iter. Bu baskı, yazarları tarihin belirgin dönemlerinde Orta Avrupa'nın Türkler tarafından işgalini işlemeye yöneltir. Anton Hykisch (1984) *Kraliçeyi Sev (Milujte Kralovnu)* romanında Prag'ın tarihi ve kültürel zenginliklerinin yanında Türklerle yapılan savaşlara da göndermelerde bulunur. Hatta Milan Kundera (1969) *Şaka (Zert)* romanında şehrin çirkinliğini üç yüz yıl önceki Türk tehdidine bağlar. Vladimir Neff'in macera romanları *Borgiaların Yüzüğü, 1977* ve Lajos Grendel'in postmodern romanı *Hakiki Mermiyle Atış (Eleslöveszet, 1981)* Türklerin Orta Avrupa'ya yönelik ilerleyişini ve baskılarını ironik bir dille anlatır. Pavel Vilikovsky, *Türk Üzerine Bir Söz (Slova o*

Turcinovi, 1989) adlı öyküsünde Türklerle alakalı çağdaş yorumlamalara değinir. Bu bölümdeki eserlerde daha çok Türkler,daha çok üstkurgusal bir öteki olarak konumlandırılır.

Sonuç

C.D. Sabatos, Orta Avrupa Edebiyatı'nı oluşturan yüzden fazla eseri tetkik ederek tarihi süreç içerisindeki Türk imgesi ve algılaması ile değişim serüveninin sonucuna ulaşır. Bu edebiyattaki Türk imgesi, tarihi bir tehdidin tasvirinden metaforik ve mitsel bir figüre doğru yönelmektedir. Bu durum, Batı ve Doğu Avrupa edebiyatlarında temsil edilen Türk imgesine nazaran daha ortada bir konumdadır. Bu konumlama, 21. yüzyılda yayımlanan romanlarla (Viktor Horvath-*Türk Aynası*-2009, Jana Solemova-*Tuna'nın Üstünde Hilal*-2010, Juraj Cervenak-*Yüzbaşı Bathory'nin Maceraları*-2010) gibi romanlarla Türk imgesi daha ılıman ve insancıl boyutta ele alınır. Böylelikle okuyucular, klasik imgelerden ziyade Türklere ilişkin daha gerçekçi bir imgeye ulaşır.

C.D. Sabatos, son olarak şu tespitte bulunur: “Orta Avrupa uluslarının belleklerinde yer alan Türk imgesi bile, Türkiye Cumhuriyeti’ni Yeni Avrupa’nın (Avrupa Birliği) dışında tutmak için bir gerekçe işlevi görmektedir.” Bu çalışmada ortaya konulan Türk imgesi, Batı ile İslam dünyası arasındaki medeniyetler çatışmasına farklı ve kapsamlı bir alternatif sunabilir.

